

Exvot de l'ermita del Remei de Castell-Platja d'Aro (Baix Empordà)

CLASSIFICACIÓ GENÈRICA: Escultura

OBJECTE: Exvot

MATERIAL / TÈCNICA: Relleu de fusta policromada

TÍTOL / TEMA: Verge amb el nen Jesús envoltada d'un núvol a la part superior, sant Jaume i sant Francesc de Paula, a la part inferior i, entre aquestes dues figures, un xabec (embarcació mediterrània dels segles XVII–XVIII amb vela llatina) davant d'un poble costaner.

AUTOR: Anònim

DATA / ÈPOCA: Mitjan segle XVIII

DIMENSIONS: 65,5 x 42 x 10 cm

PROCEDÈNCIA: Ermita del Remei, Castell-Platja d'Aro (Baix Empordà)

LOCALITZACIÓ: Museu Marítim de Barcelona, Barcelona (Barcelonès)

NÚM. INVENTARI: 1023

NÚM. DE REGISTRE DEL CRBMC: 11816

ANY DE L'ESTUDI TECNICOCIENTÍFIC I LA RESTAURACIÓ: 2012

Exvot procedent de l'ermita del Remei de Castell-Platja d'Aro (Baix Empordà) que va ingressar al Museu Marítim de Barcelona l'any 1937 en concepte de donació. És un relleu de fusta policromada que representa la Verge amb el nen Jesús envoltada d'un núvol a la part superior, sant Jaume i sant Francesc de Paula, a la part inferior i, entre aquestes dues figures, un xabec (embarcació mediterrània dels segles XVII–XVIII amb vela llatina) davant d'un poble costaner.

El seu estat de conservació palesava que aquesta peça havia sofert una llarga història de deterioraments i d'intervencions, i que la seva restauració seria complexa. Per poder-la restaurar calia disposar d'un estudi complet dels materials i de l'estructura del relleu: per entendre per què s'havia deteriorat, per poder diferenciar les diferents intervencions i per conèixer l'abast de cada una d'elles. A partir d'aquesta informació seria possible decidir fins on podia arribar aquest procés de restauració.

L'any 2012 es van obrir dues línies de recerca: per una banda, es va iniciar la recerca documental per poder reconstruir la seva història, conèixer l'autor, saber si havia format part d'un retaule mariner —tal com havia puntualitzat el donant en una carta l'any 1967— i, sobretot, per trobar fotografies que ens proporcionessin informació de com era abans que la repintessin. Malauradament, tot i que es van fer consultes per identificar correctament els personatges i el paisatge, no es va poder aprofundir gaire en la història de la peça. Però, encara no donem per tancada la recerca documental.

Per altra banda, abans que s'iniciés la restauració es va decidir fer una anàlisi diversa: anàlisi dels materials constitutius i afegits, radiografies i estudis amb llum ultraviolada i amb reflectografia d'infraroigs. Com en altres casos, per poder decidir quin havia de ser el procés de restauració, la principal font d'informació havia de ser el propi objecte.

Es va sol·licitar una subvenció de la Generalitat de Catalunya, que, a més d'assumir la despesa de les proves inicials, oferia la possibilitat de dur a terme un seguiment científic complet al llarg del tot el procés de restauració.

Totes les proves que es van fer abans, durant i després del procés de restauració van aportar un gran volum d'informació sobre aquest relleu. De totes elles voldria destacar tot seguit com s'han complementat els diferents tipus d'estudi i quina és la informació més important que s'ha obtingut.

En relació a l'estructura:

L'observació visual va permetre veure a partir de la serrada de tres marges que es tractava d'una taula més gran. Per la forma de la base dels sants i la forma còncaua dels marges superiors i dels laterals es va comprovar que el relleu podia haver anat encaixat dins una ornamentació o estructura externa. En els dos travessers de la part posterior, clavats amb claus de fabricació industrial, es va confirmar una importat intervenció del segle XIX. La radiografia va permetre veure restes de claus de forja dins la fusta dels dos marges laterals, fet que confirmava que el relleu havia estat clavat a una estructura. Mentre que la observació visual permetia sols veure que algunes peces del relleu estaven desplaçades i clavades amb claus industrials — igual que els travessers—, la radiografia va possibilitar conèixer exactament quina és l'estructura del relleu, quantes peces el formen i la posició exacta de cada un dels claus; demostra també que en algun moment el relleu s'havia desmuntat completament: hi ha claus industrials que subjecten peces interiors, i damunt d'aquestes estan clavades altres peces amb claus visibles des de l'exterior.

En relació a la policromia:

L'estudi amb llum ultraviolada va permetre fotografiar la localització i l'abast de tres repintades que s'havien fet al llarg de la seva història. L'anàlisi anatòmic de la fusta l'ha identificada com a *Populus spp*, una fusta que reacciona amb canvis dimensionals considerables davant les variacions d'humitat relativa, fet que li havia provocat sempre aixecaments de la policromia i un elevat percentatge de pèrdues. Fins i tot ara requereix unes condicions d'humitat molt estables.

La radiografia va permetre veure amb claredat les pèrdues de la pintura del segle XVIII, tot i estar coberta amb gruixudes capes de repintades posteriors. Aquesta imatge va ser una eina imprescindible durant tot el procés de restauració: primer, per fer les proves d'eliminació de les repintades, ja que confirmava on s'hi trobaria massilla afegida, fusta o pintura original i, després, com a guia per a la eliminació d'aquestes

repintades. També va servir per saber en quins punts era convenient treure una mostra de pintura per a la seva anàlisi.

L'estudi amb reflectografia d'infraroigs no va aportar cap informació de la policromia, ni amb el que es va fer abans de la restauració, ni amb el que es va dur a terme un cop acabat el tractament. Tot i això, en alguns punts amb pèrdues puntuals de pintura es podia veure que sota la pintura que s'havia decidit conservar hi havia altres pinzellades i formes en altres colors (a la zona de terra que hi ha entre el poble i el xabec).

El procés de restauració també va aportar nova informació sobre la peça: l'eliminació de la pintura blanca de la bandera del xabec va fer visible l'escut de la Generalitat, tot i que no es va poder veure amb la reflectografia IR ni amb cap altra prova; i l'eliminació de repintades i massilla entorn dels caps de la Verge i del nen Jesús va confirmar que les aurèoles no eren originals i que la fusta del seu voltant s'havia rebaixat, un cop policromada, per poder-les encaixar.

En relació a l'anàlisi de la policromia:

Abans d'iniciar-se la restauració, es van estudiar tres mostres de policromia i una de vernís. Un cop es va disposar de la radiografia i ja iniciada l'eliminació de repintades, es va tenir un coneixement més precís dels punts en què calia treure la mostra i de la informació que se'n volia obtenir: és aleshores, a mig procés de restauració, quan es treuen i s'estudien quatre mostres de policromia i una de cola.

L'anàlisi dels materials pictòrics va confirmar en diverses mostres l'existència d'una capa de preparació de sulfat de calci amb aglutinant proteic. En dues mostres es va identificar una fina capa de blanc de plom sobre la preparació, pigment que podia haver estat la causa que a la radiografia es veiessin amb claredat les pèrdues d'aquestes capes. El pigment blau de les capes inferiors és un blau de Prússia, pigment utilitzat a partir de 1720, mentre que a les capes superiors s'identifica el blau ultramar sintètic, fet que permet afirmar que aquestes darreres repintades eren posteriors a 1828. En les estratigrafies de la policromia dels núvols hi ha diverses capes inferiors de pigments ocres i grocs, difícils d'identificar sense SEM-EDX, mentre que les capes superiors són de color blau. Al vestit de la verge, s'identifica la capa inferior com a oli, amb sulfat de bari com a càrrega i cinabri com a pigment (un dels pigments més antics de la paleta dels artistes i que sembla que es va deixar d'emprar a partir de 1880); la capa superficial podria ser una laca vermella. A la zona del núvol, a la capa superior que s'ha decidit conservar, s'ha identificat un pigment groc de sulfur d'arseni i de gra gruixut conegut com l'orpiment.

En algunes zones de les capes inferiors amb pèrdues de pintura es va trobar una cola proteica utilitzada per consolidar la pintura abans de ser repintada.

Les dues tècniques més utilitzades per a la identificació dels materials són la microscòpia òptica i l'espectrofotometria FT-IR. En aquest cas s'ha utilitzat la cromatografia GS/MS per a la identificació del vernís. Cal destacar que el fet de poder

emprar la microscòpia electrònica SEM-EDX en una mostra ha aportat resultats molt més precisos que han complementat els altres.

Decisions preses a partir dels estudis duts a terme:

Com a criteri d'intervenció, es va decidir eliminar les repintades, coles i massilla afegides en data posterior al moment en què el relleu es va muntar i reclavar amb puntes industrials al segle XIX. És a dir, totes les intervencions que estaven per sobre dels claus de fabricació industrial, tenint en compte que les pèrdues de policromia en aquell moment coincidien amb les llacunes que es podien observar a la radiografia, i que eren unes intervencions poc curoses, que havien variat completament el cromatisme de la policromia. Actualment, l'estudi visual de la policromia permet observar que allò que en principi semblava ser la pintura original en realitat es pot tractar d'una antiga repintada, i que encara es conserven intervencions pictòriques no originals. Però els estudis que s'han fet no ens permeten conèixer quin és l'estat de conservació de la pintura no visible.

Malgrat tenir un coneixement precís d'on estan cadascun dels claus i la seva orientació de clavament, no es va intervenir tot seguit, sinó que es va decidir conservar el relleu en unes condicions de clima estable i fer-ne el seguiment, per valorar més endavant si realment era necessària una intervenció mecànicament agressiva com eliminar els travessers i tots els claus que se li havien afegit.

Exvot abans de restaurar

Revers de l'exvot abans de restaurar

Fotografia amb llum IR digital. Destaca el Dibuix preliminar

Fotografia de la placa de RX. S'observen les llacunes i la construcció de les taules

Exvot un cop restaurat

M. Teresa Sala Pietx

Tècnica en conservació–restauració

Àrea de Gestió de Col·leccions i del Coneixement

Museu Marítim de Barcelona